

OUDE BEROEPEN IN EN ROND OUD ADE

Aflevering 40: De rietdekker

Als er één beroep is dat zowel oud als (bijna) onveranderd is, is dat wel dat van de rietdekker. Riet wordt al sinds mensenheugenis gebruikt als dakbedekking. Naast stro en heideplaggen was riet de goedkoopste manier om je huis tegen kou en regen te beschermen. Ironisch genoeg is het vandaag waarschijnlijk de duurste dakbedekking. Een rieten dak wordt vooral gelegd op steile daken van 45 graden of meer. Hoe steiler het dak, hoe langer het riet meegaat. De houdbaarheid kan oplopen van 30 tot wel 60 jaar. Bij molens, waar de wanden bijna loodrecht zijn, houdt het riet het nog langer vol, omdat het regenwater niet blijft hangen tussen het riet. Een rieten dak kan ook gecombineerd worden met pannen. Je ziet dan vaak dat het pannengedeelte minder steil is dan het rietgedeelte (zie foto).

Familie Opdam

Aan het eind van de 18^e eeuw was Clement Opdam (1778-1859) waarschijnlijk de eerste Opdam die in de gemeente Alkemade het vak van rietdekker beoefende. Zijn vader Nanning (officieel Ferdinand) was een timmerman volgens de archieven. Vanaf Clement wordt het vak van rietdekker van vader op zoon doorgegeven. Zijn zoon Pieter (1809-1882) werd opgevolgd door zoon Dirk (1839-1921). Twee zonen van deze Dirk, Henricus (Hein) (1871-1948) en Johannes (Jan) (1883-1952) zetten het werk van hun vader voort. Er zijn geen ooggetuigen meer die ons kunnen vertellen over de werkzaamheden van de voorouders van het rietdekkbedrijf, maar gelukkig is er een krantenartikel waarin de kleinzoon van Dirk, Jan Opdam (Johannes Petrus, JP), een en ander vertelt over zijn voorgangers. Het artikel verscheen op 5 april 1971 in de Leidse Courant en werd ruim een jaar later opnieuw geplaatst in de Nieuwe Leidse Courant. Jan prijst zijn grootvader voor zijn energie en vakmanschap. Deze zou tot zijn tachtigste gewerkt hebben en stierf op 82-jarige leeftijd.

In het interview in de krant zegt Jan (JP) dat er nog een rekening gevonden was uit 1818 voor reparaties aan de Waterloosmolen door zijn betovergrootvader Clemens. Die molen staat er nog steeds. In die tijd ging het vervoer meest over water, eerst met een zeilboot, later kwam er een buitenboordmotor en nog later een vrachtwagen.

Joannes (Jan) Opdam (1883-1952)

De eerst Jan Opdam in Oud-Ade groeide op in Hoogmade waar hij het vak had geleerd van zijn vader. In een familie-document lees ik dat hem een baan als schoolmeester werd aangeboden vanwege zijn “sterke persoonlijkheid en kennis van zaken”, maar hij gaf toch de voorkeur aan het vak van zijn vader. Hij had een groot sociaal netwerk en was actief in het verenigingsleven (IJsclub, Oranje Comité). Hij hield van kaarten, biljarten en schaken. Jan Opdam jr, de laatste rietdekker in de Opdam dynastie, vertelt me nog een anekdote die waarschijnlijk over zijn grootvader ging. Een keer, toen deze in Nieuwe Wetering arriveerde voor een klus, ontdekte hij dat hij zijn pruimtabak was vergeten. Hij stapte onmiddellijk op zijn fiets en reed terug naar huis voor zijn onmisbare pruim. Hij kon bij zijn klanten wel koffie krijgen maar blijkbaar geen pruimtabak. Ik kan het moeilijk geloven, pruimen deed toen bijna iedereen van het mannelijk geslacht, althans in Oud Ade en omgeving.

Jan was in 1909 getrouwd met Maria Alida (Mary) Vermeij (1887-1963) en vestigde zich op de Zwarteweg in Oud Ade. Mary was een van de twee dochters van Hein Vermeij (1855-1916), die molenaar was op de Rode Molen. Jan en Mary hadden een groot gezin, 13 kinderen waarvan er vier vroegtijdig zouden overlijden. Drie zonen werden rietdekker. De oudste Theodorus George (Dirk) (1910-1967) vestigde zich in Rijsaterwoude maar zou, volgens bepaalde bronnen, ook met zijn jongere broer Jan (JP) samen gewerkt hebben. Hij kwam soms naar de kerk in Oud Ade en bezocht

dan na de hoogmis zijn ouders aan de Zwarteweg. Dirk had gezondheidsproblemen en stierf op 57-jarige leeftijd.

Jan Opdam moest al op zijn 53^e stoppen met werk wegens hartproblemen. Hij had blijkbaar niet de onverwoestbare fysieke conditie die bij het vak hoorde. En toen hij nog wel kon werken deed hij dat niet in de winter. Dat was te koud. Zijn vrouw Mary bleef na zijn overlijden aan de Zwarteweg wonen. De jongste zoon Bart en zijn vrouw Mien trokken bij haar in en zorgden voor haar tot zij terecht kon in Jacobus in Oude Wetering.

Johannes Petrus (Jan) Opdam (1920-1998)

Deze Jan (JP) werd de 'echte' opvolger van zijn vader. Hij leidde het bedrijf vanaf de tijd dat zijn vader niet meer kon werken tot 1980. Hij trouwde in 1945 met Maria Cornelia (Rie) Jansen (1921-2006) uit Hazerswoude. Haar vader was daggelder. Jan en Rie kregen acht kinderen, waarvan er een voorbestemd leek zijn vader op te volgen.

Jan (JP) was een geboren rietdekker, een harde werker, in zomer en winter, bij weer en ontij. Niet voor niets werd hij in de krant geëerd met bewonderende termen zoals 'vakmanschap, en 'liefde voor zijn vak'. Hij praat ook met trots over zijn 20-jarige zoon Jan jr die "de familie traditie voortzet en het rietdekkerswerk een fijn vak vindt." Negen jaar later zou Jan jr echter stoppen, maar laat ik niet op de feiten vooruit lopen.

Jan jr beschrijft zijn vader in ons gesprek als een keiharde werker die er niet tegenop zag extra uren te maken. Je zou hem misschien een workaholic kunnen noemen als dat niet zo'n negatieve lading had. Die toewijding aan het werk verwachtte hij ook van zijn personeel. Jan herinnert zich dat zijn vader eens zei "Dat karwei kunnen we wel in de vakantie doen." Waarop zijn zoon reageerde: "Ikke niet."

Jan Opdam JPr aan het werk met de dekspaan.

Foto's en verhalen van en over vader Jan (JP) gaan bijna uitsluitend over molens. Daar lag zijn passie. Driekwart van zijn werk betrof molens, wat meer vakmanschap vereiste dan het dekken van boerenwoningen. Die voorkeur voor molens zat denk ik in de genen van zijn voorgangers. Dat wil echter niet zeggen dat de boerderijen in Oud Ade door andere rietdekkers gedekt werden. Ik vermoed dat de diverse generaties Opdam verreweg de meeste boerderijen in onze omgeving onder handen hebben gehad. Er was geen concurrentie van Rijpwetering want daar woonde geen rietdekker. Enkele namen die vallen zijn de twee boerderijen van De Haas en de Meerhoeve in De

Zevenhuizen, en de Catharinahoeve in de Blauwe polder. Je had goede en minder goede boeren, wordt me verteld als ik er naar vraag. Bij de eersten kreeg je koffie met wat erbij, bij de anderen niet. Namen worden niet genoemd.

Het werk aan een molen had ook voordelen. Ze boden meer beschutting tegen wind en regen. Je stond op steigers en meer in de luwte dan boven op het dak van een boerderij. Op een van de foto's is te zien dat de kap van een bovenkruier in Hoofddorp met een hijskraan op de grond is gezet waardoor het werk een stuk gerieflijker werd. Toen gemotoriseerde vrachtwagens het vervoer van riet overnamen, vergrootte het arbeidsterrein van de rietdekker aanzienlijk. Kinderdijk met zijn 19 molens kwam zo binnen het bereik van de Opdammen.

Het gezin van Jan en Rie woonde op Zwarteweg 5, aan de Oude Ade. Rond 1967 werd hun huis afgebroken om plaats te maken voor een grote schuur voor de opslag van riet. Een oude wazige foto, genomen vanaf de overkant van het water, geeft de toenmalige situatie duidelijk weer. Het gezin verhuisde naar de Vrouw Venneweg 29. De jongere broer Bart bleef met zijn gezin bij het bedrijf aan de Zwarteweg wonen.

Een anekdote. Jan Opdam (JP) keerde met een zwaar met riet beladen roeiboot terug naar huis. Vanwege de vracht was het niet mogelijk te roeien dus werd de roeiboot een kleine trekschuit. Onderweg schepte de boot water en zonk. Toen de rietdekker aan een dichtbij wonende boer vroeg om een paard om de boot uit het water te trekken, zou deze geantwoord hebben dat het paard nog geboren moest worden. Waarschijnlijk een ontwijkend antwoord dat zoveel betekende als: Daar leen ik mijn paard niet voor uit. Uiteindelijk zijn de boot en het riet gered met menselijke paardenkrachten.

Wim Borst (1923-2014)

Wim Borst werkte vanaf zijn 13^e bij de eerste Jan Opdam en later bij diens opvolger Jan (JP). Hij kwam niet uit een rietdekkersgeslacht; zijn vader was daggelder bij Bert van der Meer op het dorp. Wim trouwde in 1947 met Nica Kuipers uit Roelofarendsveen. Zij kregen zes kinderen. Wim verhuisde na het vijfde kind naar de Kippedijk. In 1980, op 57-jarige leeftijd, stopte hij vanwege gezondheidsproblemen met het werk. Je kunt zeggen dat Jan Opdam (JP) en Wim Borst hun hele werkzame leven compagnons zijn geweest.

Ook over Wim Borst (waarmee hij 15 jaar heeft samen gewerkt) weet Jan jr een overgeleverde herinnering. Het was in de oorlog en er was een schaarste aan ijzerdraad, een onmisbaar element voor het rietdekken. Wim heeft toen (met gevaar voor eigen leven?) ijzerdraad gestolen uit een door de Duitsers geplaatste afrastering.

Bart Opdam (1928-2012)

Bart, de jongste van het gezin van Jan en Marie, leek ook voorbestemd voor het rietdekkersvak. Hij trad op jonge leeftijd als knecht en leerling bij zijn oudere boer in het bedrijf. Volgens zijn vrouw Mien boterde het niet zo tussen de twee broers. Bart was minder 'slim' en zakelijk dan Jan, zegt ze. Na ongeveer twintig jaar, rond 1955, stopte Bart ermee en ging eerst werken bij de Touwfabriek in Leiden en korte tijd later bij de Hoogovens in IJmuiden, waar hij tot zijn pensioen bleef. Tijdens de Hoogovenperiode met zijn ploegendiensten, bleef Bart nog een beetje rietdekker. Hij repareerde af en toe daken in zijn directe omgeving en maakte kerststallen en vogelhuisjes met rieten daken die hij op de bloemenveiling in Roelofarendsveen verkocht.

Bart was in 1952 getrouwd met Mien van der Fits en kreeg met haar vijf kinderen. Hij heeft genoten van zijn ouwe dag. Iedere dag stond hij bij ons (Zwarteweg 13) te kijken naar het werk van de rietdekker uit Stompwijk. Buurman Mart Akerboom was zijn vismaatje en je kon ze een paar keer per week voorbij zien varen om te vissen op het grote water.

Het einde

Over Jan jr als rietdekker heb ik weinig te zeggen. Voor mij was Jan vooral degene die mij over het verleden van het bedrijf kon vertellen. Hij was de enige overlevende ooggetuige en ervaringsdeskundige. Toen hij als 14-jarige jongen, direct na de lagere school bij zijn vader in de leer en aan het werk ging, kon hij niet vermoeden dat het einde van het familiebedrijf nabij was. Op de foto's in zijn album zie ik hem voortdurend met Wim Borst en zijn vader aan het werk. Ik herken hem steeds aan zijn overall en lange haren. En Wim Borst aan zijn sigaar.

Wim Borst (met sigaar) en Jan Opdam jr aan het werk in Kinderdijk (?)

In 1980 moesten zowel Jan sr als Wim Borst om gezondheidsproblemen stoppen. Jan was zestig, Wim 57. Jan jr besloot niet alleen verder te gaan en kreeg de kans om brancardier te worden in het Alrijne ziekenhuis. Dat kwam zijn vader op dat moment slecht uit en hij vroeg of zijn zoon daar niet twee maanden later aan de slag kon. Maar dat was niet mogelijk. Zo stopte voor alle drie in één keer het legendarische werk van rietdekkeren. De Gebroeders Visser uit de Woerdense Verlaat namen het bedrijf van Opdam over en worden sindsdien overal in de buurt gesignaleerd.

Wat is er veranderd?

Heel weinig, zoals we al zagen aan het begin van dit verhaal. Het gereedschap is bijna hetzelfde gebleven. Goot en naald zijn er nog steeds, maar worden meer en meer vervangen door schroeven, al zijn de meningen over het schroeven verdeeld. Het rietdekkersstoeltje is er nog steeds, maar wordt vaak aangevuld met loopplanken. Het grootste verschil is waarschijnlijk dat rieten daken van molens en boerderijen nu een luxe product voor riante villa's en woonboerderijen zijn geworden. Een tweede – misschien onheilspellende – verandering is dat de belangstelling voor het zware vak sterk terugloopt en Nederlandse bedrijven geen opvolgers meer kunnen vinden. De gebroeders Visser bijvoorbeeld hebben a vele jaren een uiterst bekwame Poolse collega in dienst. De tijd zal uitwijzen hoe het verder gaat met het rietdekkersvak.

Bronnen

Anoniem ongepubliceerd en ongedateerd verhaal over 'Opa' Jan Opdam en 'Oma' Mary Vermeij.

Kranten artikel in Leidse Courant 5 april 1971.

Met dank aan

Joke en Jan Opdam, Vronie Borst, en Mien Opdam - van der Fits.

Opmerkingen en correcties aan: s.vandergeest@uva.nl, tel. 06-26971256

Bijlage met foto's (alleen in digitale versie van De Brug)

[gratis abonneren op digitale versie is mogelijk bij hermankooning@gmail.com]

Het pannengedeelte is minder steil dan het rietgedeelte (Wikipedia).

Opa Jan Opdam (1883-1952) en Oma Mary Vermeij (1887-1963)

Het gezin van Jan en Rie Opdam: Van links naar rechts: Joke, Jan, Tinie, Moeder Rie, Wil, Vader Jan, Trudy, Ria en Nel. Tonnie was nog niet geboren. (Foto 1960, Pastoor Verkley, met dank aan archief Oud Alkemade).

Bart en Mien Opdam met hun drie oudste kinderen, vlnr: Gé, Marjan, en Els, ca 1960. (Foto Pastoor Verkley, met dank aan archief Oud Alkemade).

Het woonhuis van enkele generaties Opdam op een maandag, Zwarteweg 5. Links het woonhuis van de timmerfamilie Vrijburg. Rechts een hooiberg, die waarschijnlijk gebruikt werd voor de opslag van riet. Op de achtergrond het woonhuis waar later Bart Opdam zou gaan wonen. Het huis in het midden werd in 1967 afgebroken om plaats te maken voor een grote schuur. Jan Opdam verhuisde met zijn gezin naar Vrouw Venneweg 29. Foto waarschijnlijk vóór de oorlog genomen.

Wim Borst met goot en naald, en onafscheidelijke sigaar.

Jan Opdam jr (links onder) en zijn vader (?) aan het werk in Hoofddorp. De kap is op de grond gezet en zal weer met een hijskraan op de molen geplaatst worden.

De Vliegermolen in Voorburg, die later naar Leidschendam verplaatst zou worden, rond 1980. Met bovenop Jan Opdam sr en Wim Borst.

Rietdekgereedschap, van links naar rechts: twee knielappen, een stopbord en een grote vuist (hamer), een naald, een haak, twee aandrukzetjes, twee maal een goot en een naald, een dekspaan. Hoe dit gereedschap gebruikt wordt is een ingewikkeld verhaal. Belangstellenden kunnen contact opnemen met de laatste nog levende rietdekker Jan Opdam jr voor meer informatie. Bel 06-21640104.